

В. Соловйов, заступник директора Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, кандидат технічних наук, професор:

«...Можливо, нескінченність дискусій із приводу реформування науки й пояснюється тим, що наші владні структури сприймають науку як необов'язковий елемент у системі оперативного управління економікою. Спробуємо розібратися, наскільки такий погляд правомірний.

У недавньому виступі один із відомих державних діячів ФРН М. Платцек (прем'єр-міністр землі Бранденбург з 2002 по 2013 р.) розповів про труднощі, які довелося долати східним землям ФРН після падіння у 1990 р. Берлінської стіни. Уряду землі Бранденбург впродовж 14 років не вдавалося налагодити діяльність економіки такою мірою, щоб вона забезпечувала достатню зайнятість і прийнятний добробут населення на їхній території. І тільки після того як вони, за його словами, принципово змінили політику державної підтримки економіки – все налагодилося. І все виявилось дуже просто. Вони почали *підтримувати тільки ту промисловість, яка мала тісні зв'язки з наукою*. У результаті земля Бранденбург стала регіоном ФРН із найбільш динамічним розвитком. І тепер у них немає проблем із безробіттям, хоча деякі традиційні галузі, такі, наприклад, як виробництво текстилю і меблів, перестали існувати. Зате стали швидко розвиватися високотехнологічні галузі, орієнтовані на майбутнє. Я не знаю, чи пишаються вони наукою, але думаю, що пишаються собою, бо побачили в науці основний важіль реформування економіки.

На жаль, наші вчені найчастіше чують від вищих посадових осіб держави: «Ви мені принесіть проект, який заслуговує на увагу, і я його відразу профінансую, а те, що ви робите зараз, – просто перекладання паперів». Тобто їм навіть на думку не може спасти, що це «перекладання паперів» і є найважливішим важелем реформування економіки.

Однак висувати до них великі претензії не доводиться, оскільки існують обмеження менталітету. Як свідчить практика, подолати ці обмеження дуже важко, але, хотілося б думати, небезнадійно.

Роль менталітету добре проілюстрував геополітик, професор Гарвардського університету С. Гантінгтон, який писав, що його здивували результати порівняльного аналізу економічного розвитку Гани і Південної Кореї в період 1960–1990-х рр. Починали вони з однаковими економічними показниками. Вони були близькі за розподілом валового національного продукту на душу населення, мали схожу галузеву структуру економіки і жили переважно за рахунок сировинного експорту. Обсяги економічної допомоги, яка надавалася обом країнам у ті роки, теж були приблизно однакові. Через три десятиліття Південна Корея перетворилася на індустріального гіганта. У Гані ж дохід на душу населення становив лише одну п'ятнадцяту південнокорейського, і в структурі її економіки не спостерігалось жодних

істотних змін. С. Гантінгтон дійшов висновку, що вся річ у менталітеті. Тому коли ми щось знаємо або про щось здогадуємося, це не означає, що ми зможемо це відтворити на практиці, саме через відмінності в менталітетах.

Те, що менталітет нашого керівництва відрізняється від менталітету корейського не в кращий бік, можна проілюструвати на такому прикладі. Як відомо, здійснюючи програму індустріалізації країни, влада Південної Кореї швидко зрозуміла, що виконання кардинальних завдань завершальної стадії індустріалізації впиралося у проблему запозичення і впровадження новітньої техніки та передової технології. За оцінками їхнього Національного інституту науки і техніки, виходило, що тільки 30 % запозичень можна було зарахувати до передових технологічних процесів, а решта 70 % оцінювалися як відсталі й застарілі. Після проведеного дослідження у Південній Кореї створили Консультаційний центр із залучення технологій, який, з метою усунення згаданих негативних чинників, давав попередні оцінки доцільності технологічних запозичень, запланованих до впровадження. А корейська влада визначила жорсткі правила залучення іноземних технологій. Нові правила забороняли купівлю технологій у тому разі: а) якщо контрактами передбачалося всього лише просте використання зразків, фабричних марок і торгових знаків; б) якщо контракти передбачали тільки продаж сировинних матеріалів або окремих компонентів, деталей і вузлів для запланованої продукції; в) якщо контракт містив несправедливі і обмежувальні умови щодо експорту запланованих до випуску виробів; г) якщо контрактом пропонувалося постачати технологію застарілу, недосконалу або з якимись відхиленнями від норми; д) якщо контракти стосувалися особливої вітчизняної технології, яка, за визначенням міністра у справах науки і техніки, «служила інтересам незалежного розвитку»; е) якщо міністр економічного планування не вважав за можливе визнати ті чи інші контракти життєво необхідними.

І все у них відразу налагодилося.

Для України проблема технологічного оновлення теж стоїть дуже гостро. І в процесі вдосконалення Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» навіть було зроблено спробу дотримуватися корейському досвіду. В одній із останніх модифікацій закону вдалося додати ст. 17 «Узгодження ввезення в Україну технологій, придбання яких передбачається за бюджетні кошти». Начебто дуже схоже на дії Південної Кореї сорокарічної давності. За винятком однієї деталі: обмеження на ввезення поширюються тільки на технології, які закуповуються за гроші державного бюджету. А інших закупівель чіпати не можна, як сказали законодавці, бо в нас ринкова економіка.

Тобто відповідно до корейського менталітету можна контролювати і державні, і приватні закупівлі технологій, а відповідно до українського – тільки ті, які здійснюються за бюджетні кошти.

Може, для України це питання не дуже актуальне? На жаль, вияснити, як справи в Україні з обсягами та структурою запозичення технологій, на базі вітчизняної статистики дуже важко. Проте Є. Примаков, коли очолював Торгово-промислову палату Російської Федерації, провів статистичне дослідження, котре показало, що російські промисловці закупають тільки 13 % обладнання сьогоденного і завтрашнього дня, а решту купують задешево з того, що безповоротно кануло в минуле. Навряд чи в Україні інші співвідношення. Може, у нас тільки купують не задешево, а значно дорожче, ніж коштує досконаліше вітчизняне обладнання.

Таким чином, не бачачи користі від наукових досліджень для економіки, керівництво нашої країни не особливо переймається тим, щоб промисловість насичувалася інноваціями. Хоча певні нормативні акти з метою активізації інноваційної діяльності періодично приймаються. Але користі від них практично жодної. Наприклад, у 2012 р. Кабінет Міністрів України схвалив своїм розпорядженням Концепцію реформування державної політики в інноваційній сфері. Це розпорядження продовжує діяти й тепер – недавно готувалися пропозиції до Плану заходів із реалізації цієї концепції на найближче майбутнє. Але насправді концепція фактично вже втратила свою актуальність. Про це свідчить і те, що, хоч у Стратегії сталого розвитку вимога перетворення України на державу з передовими інноваціями декларується як елемент «вектора розвитку», однак у розділі «Дорожня карта...» Програма розвитку інновацій знову потрапила в підрозділ «вектор гордості». Разом, до речі, з Українською космічною програмою. Тоді як Українська космічна програма могла б стати ядром і розвитку, і безпеки, і відповідальності.

На мій погляд, годилося б провести ретельну й відкриту експертизу постанов Кабінету міністрів України з проблем інноваційного та економічного розвитку, прийнятих за останні 3–5 років. Оскільки всі ці акти не відкривають нових перспектив використання науки як реальної продуктивної сили і не допомагають ученим відчутти «вектор зацікавленості» владних структур у реформуванні економіки на базі використання тієї науки, яка є в Україні, і тих інновацій, які чекають своєї реалізації. Якби цей «вектор зацікавленості» проявився у вигляді, наприклад, «примусу до інновацій» промислових підприємств, то технологічні інститути Національної академії наук України самі б знайшли правильний шлях свого реформування. В Україні з'явилася б потужна галузева наука.

Що стосується створення наукових рад і наукових фондів, то це, звісно, теж важливо, але тільки в тому разі, якщо позабюджетне фінансування науки перевищуватиме бюджетне принаймні вдвічі. А якщо обертатися навколо виключно «бюджетного пирога», то дискусіям про реформування не буде кінця-краю в будь-яких «національних радах», і проблема протекціонізму пронизуватиме будь-який «національний фонд». При формуванні раціональних

потоків фінансування науки, виходячи з інтересів вітчизняної економіки й на основі диверсифікації джерел такого фінансування, простіше буде вирішувати питання фінансування діяльності і тих учених, котрі мають високий індекс Гірша. Тобто фундаментальна наука теж вийде зі стану «бридкого каченяти»»
(Соловійов В. Вектор гордості чи розвитку? // Дзеркало тижня. Україна (http://goo.gl/ixMVdb). – 2015. – 13–20.02.)